

XVI. YÜZYIL OSMANLI-HABEŞ EYALETİ VE HÜDAVERDİ PAŞA'NIN (1587-1592) BEYLERBEYLİĞİ DÖNEMİ

Aydın ÖZKAN*

ORCID: 0000-0002-9653-540X

Öz: Osmanlı Devleti, 1517 yılında Mısır'ı ve daha sonra da Yemen'i topraklarına katmasının ardından Kızıldeniz'de etkin güç konumuna gelmiştir. XVI. yüzyılda Portekizlilerin Kızıldeniz'e girmesine engel olunmaya çalışılmış böylece doğu ticaretine hâkim olmaları önlenmiş ve Kızıldeniz'e kıyısı olan kutsal topraklara verebilecekleri zararların da önüne geçilmiştir. Kızıldeniz sahillerine hâkim olmak amacıyla Özdemir Paşa komutanlığında 1520 yılında Zeyla Limanı, 1524'te Sevakın Limanı ele geçirilmiş daha sonra 1555 yılında Habeş Eyaleti kurulmuştur. Habeş Eyaleti'ne 1587 yılında atanan Beylerbeyi Hüdaverdi Paşa, eyaletin dışından saldırıya hazırlanan Galla Kabileleri, Masavva taraflarında ise Portekizliler ve onlardan destek alan Hıristiyan Habeş Krallığı ile büyük mücadelelerde bulunmuştur. Habeş Kralı Sartsa Dengel mağlup edildiği gibi askerlerinin büyük bir çoğunluğu öldürülmüş, bir kısmı da esir edilmiştir. XVII. yüzyılda ise Osmanlı Devleti, İran ve Avrupa'da farklı devletlerle devam eden savaşlar sebebiyle merkezinden uzak olan bu yerlere denizden ya da karadan yeteri kadar askeri destek gönderememiştir. Fakat Osmanlı, Afrika Boynuzu'na kadar uzanan Afrika sahilini her türlü tehlikeden korumayı her daim devletin stratejik, politik misyonu olarak kabul etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Habeş Eyaleti, Hüdaverdi Paşa, Galla, Portekiz.

*Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çeviri Bölümü, Arapça Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı, a.ozkn69@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.53662/esamdergisi.1351580>

Araştırma Makalesi
Research Article

Geliş Tarihi: 28/08/2023
Kabul Tarihi: 17/10/2023

Atıf / Cite as: Özkan, A. (2023). XVI. Yüzyıl Osmanlı-Habeş Eyaleti ve Hüdaverdi Paşa'nın (1587-1592) Beylerbeyliği Dönemi, *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (2), 123-144.

XVI. CENTURY OTTOMAN-ABYSSINIAN PROVINCE RELATIONS AND HÜDAVERDİ PASHA BEYLERBEY PERIOD (1587-1592)

Abstract: The Ottoman Empire seized the power in the Red Sea after including Egypt and then Yemen in its land in 1517. In the 16th century, an attempt was made to prevent the Portuguese from entering the Red Sea, thus preventing them from dominating the eastern trade and preventing the damage they could cause to the sacred lands on the coast of the Red Sea. In order to dominate the Red Sea coast, Zeyla Port was captured in 1520 and Sevakin Port in 1524 under the command of Özdemir Pasha, and then the Abyssinian State was established in 1555. Beylerbeyi Hüdaverdi Pasha, who was appointed to the Abyssinian Province in 1587, had great struggles with the Galla Tribes, who were preparing to attack from outside the province, and with the Portuguese on the Masawa side, and the Christian Abyssinian Kingdom, which received support from them. Not only was the Abyssinian King Sartsa Dengel defeated, but the majority of his soldiers were killed and some were captured. In the 19th century, the Ottoman Empire could not send enough military support by sea or land to these places that were far from the center due to the ongoing wars with Iran and different states in Europe. However, the Ottoman Empire has always considered protecting the African coast, which extends to the Horn of Africa, from all kinds of dangers as the strategic and political mission of the state.

Keywords: Ottoman, Abyssinian Province, Hüdaverdi Pasha, Galla, Portugal.

GİRİŞ

Habeş Eyaleti, Osmanlı Devleti tarafından Doğu Afrika'da Temmuz 1555'te kurulmuş olup, eyalet XVI. yüzyılda Mısır hududundan Doğu Afrika'daki Mombasa'ya kadar uzanan ve bugünkü Sudan'ın bir kısmı ile Cibuti, Eritre, Etiyopya ve Somali'yi de içine alan en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Kızıldeniz'in batı ve güney sahillerinde bulunan Habeş Eyaleti'nin stratejik önemi çok büyük olup idare merkezi olarak önemli bir liman kenti durumunda bulunan Sevakin yapılmıştır.

1672 yılında Habeşistan'ı dolaşan Evliya Çelebi Kızıldeniz'i şu şekilde tanımlamaktadır: “Bu dünya adasını kuşatan Bahr-i Muhit'in doğusunda Yemen ile Habeş arasında Zeylâ adlı boğazdan bir dil gibi girmiş bir körfezdir. Rübân gemicilere

göre ta Süveyş'e kadar bu deryanın boyu 1.400 mildir. İlk ucundan kuzeye doğru gidip Yemen iskelelerinden batı tarafta Mekke toprağında Cidde İskelesi'ne ve Yenbû'l-bahr İskelesi'ne ve Tehame toprağından geçip Kâbe yolu üzere Elzem, Müveylah, Kefâfi ve Kolundur Boğazı, Hamam Boğazı, Tûr Kalesi ve Süveyş İskelesi'nde son bulur ki büyük iskeledir." (Kahraman, 2011: 881).

Evliya çelebi gözlemlerine devam ederek Habeş eyaletinin kuruluşundan itibaren bölgenin nasıl yapılandırıldığını da şu sözleriyle ifade etmektedir:

"Özdemir Paşa, yeni eyâletin ilk beylerbeyi oldu. Paşa, Sevâkin'de, sonra Masavva'da oturdu. Habeş Eyaleti'nin sancakları Sevâkin, Masavva, Cidde, Mekke ve Medîne idi. Son üçü Hicâz'î içine alıyordu. Sevâkin sancağı, Sudân'nın Mısır'la Eritre arasındaki Kızıldeniz sahil şerididir. Musavva sancağı ise, Eritre'yi, Cibûti'yi, Kuzey Somali'yi içine alıyordu. Güney Somali ile asıl Habeşistan'nın büyükçe parçaları, zaman zaman bu sancağa bağlı kalıyordu. Bir ara Habeş ve Hicâz eyâletleri ayrılıyor, sonra gene birleştiriliyordu. Cidde ve Mekke'de oturan beylerbeyleri de vardı. Masavva karşısındaki Dahlak adası, Masavva sancağına bağlı idi..."(Kahraman, 2011: 882)

Görüldüğü gibi Habeş Eyaleti birçok limana sahip ticaretin geçiş noktası üzerinde kurulmuş tam bir ticari merkezdi. Osmanlı Devleti'nin güney siyasetinin en büyük safhası olarak kabul edilen bu fetih hareketi ile Kızıldeniz'in Hint Okyanusu'na açıldığı yerde Babü'l-Mendep kıyıları ve Doğu Afrika sahilleri ile Hindistan arasında varlığını sürdüren doğu ticaretine ciddi müdahalelerde bulunabilir ve bu ticaretten pay alma durumu ortaya çıkabilirdi. Diğer yandan Osmanlı Devleti, 1517 yılında Mısır'ı ve ardından Yemen'i topraklarına kattıktan sonra Kızıldeniz'de hâkim güç olma konumuna gelmiştir. XVI. yüzyılda Portekizlilerin Kızıldeniz'e girmesine engel olmaya çalışılmış onların Kızıldeniz'e kıyısı olan kutsal topraklara verebilecekleri zararlar bertaraf edilmiştir (Orhonlu, 1996: 32-33).

Söz konusu çalışmada Habeş Eyaleti'nin kuruluşundan sonra meydana gelen XVI. yüzyıl Osmanlı-Habeş Eyaleti ilişkileri ve yüzyılın son beylerbeylerinden biri olan Hüdaverdi Paşa'nın idari dönemi ele alınarak makalemize konu edilmektedir. Buna göre Hüdaverdi Paşa'nın beylerbeyliği görevine atanması ve beş yıl süren vazifesi süresince bölgede yaşanan olaylar incelenmektedir. Arşiv belgeleri ile telif eserler üzerinden konu ele alınıp, bugüne kadar Habeş Eyaleti ile ilgili gerçekleştirilen çalışmalarda üzerinde durulmamış bazı olaylar gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır. Başlangıçta Osmanlı-Habeş Eyaleti arasındaki ilişkiler ele alınacak olup Hüdaverdi Paşa'nın dönemi belgeler ışığında anlatılmaya çalışılacaktır.

1. XVI. YÜZYIL OSMANLI-HABEŞ EYALETİ İLİŞKİLERİ

Habeşistan, dünyanın en eski yerleşim yerlerinden olup geniş ve verimli toprakları sayesinde birçok medeniyete ve çeşitli dinlere ev sahipliği yapmıştır. Habeşistan coğrafyasında IV. yüzyıldan itibaren Hıristiyanlık hâkim olmaya başlamıştır (Karabekir, 1935: 84). Habeşistan da ilahi bir din olan Hıristiyanlığın benimsenmesi, Habeşistan kralının ülkesinde adaleti tam olarak tesis etmiş olması VII. yüzyılda bu bölgeye hicretin önemli faktörlerinden olmuştur. Habeşistan coğrafyası hicret sayesinde İslamiyet'le tanışmıştır. Fakat Afrika bölgesinde ilk kitlesel anlamda İslam'ın yayılışı bu adımla değil, Kuzey Afrika'daki fetih hareketleri ile başlamıştır. Bu fetih faaliyetleri sonucunda birçok devlet kurulmuş hatta bu kurulan devletler sadece İslam'ın yayılışını hızlandırmamış diğer coğrafyaları da etkilemiştir (Özköse, 2001).

İslam dünyasının Afrika'daki fetih hareketleri sonucu önemli ticaret yollarına ev sahipliği yapıyor olması ve zengin kentlerde yaşaması karşısında Orta Çağ Avrupa'sı toplumsal sorunlar, savaşlar, salgınlar ve ekonomik sorunlarla uğraşmaktaydı. Çeşitli sebeplerle yüz binlerce insanın hayatını kaybetmesi sonucunda Avrupalı devlet adamları ve düşünürler, Müslümanların elinde olan ticaret yollarının alternatiflerini bulma, zenginleşebilme ve Hıristiyanlığı yayma saikiyle farklı çözümleri desteklemiş ve coğrafi keşifleri başlatmışlardır. Coğrafi keşiflere birçok devlet katılmış olmakla beraber bu harekete Avrupalı devletler arasında durumu en parlak olmayan Portekizliler öncülük etmiştir (Arnold, çev. 2001: 25).

Habeşistan'a hicretin ardından İslamiyet bölgede yayılmış, bunun sonucunda birbirinden bağımsız birçok sultanlık ortaya çıkmış, XVI. yüzyıla kadar Müslüman Habeş bölgesi ile Hıristiyan Habeş bölgesi arasındaki mücadeleler devam etmiştir (Kılıçoğlu, Araz ve Devrim, 1973).

1445 senesinde Floransa'da yapılan 17. Konsül toplantısına dönemin Hıristiyan Habeş hükümdarı Zara Yakup, iki delege göndermiştir. Portekizliler, hükümdarın dine karşı olan ilgisini fark etmiş ve bunu kullanmak amacıyla Habeş delegeleri geri dönerken hükümdar ile tanışma vesilesi olarak iki din görevlisi göndermişlerdir (Karabekir, 1935: 35). Habeşistan bölgesinin sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynakları, coğrafi konumu Portekizlilerin ilgisini çekmiştir. 1450'lerden sonra Hint Okyanusu'nda önemli bir güç odağı olmasına rağmen Portekizliler, Kızıldeniz limanlarını ele geçiremedikleri için Habeşistan ile diplomatik ilişkiler kurmuşlar hatta misyonerlik faaliyetleri kullanma yolunu da seçmişlerdir (Öztürk, 1995).

Osmanlı Devleti 1517 yılında Memlük Devleti'ne son verip Mısır'ı topraklarına katarak karadan Zengibar ile Habeşistan gibi ülkelerle bağlantı sağlamıştır. Bu fetih sonucunda Osmanlı, Afrika ile ilk teması gerçekleştirmiştir. Kızıldeniz sahillerine hâkim

olmak amacıyla 1520 yılında Zeyla Limanı, 1524'te Sevakin Limanı'nı ele geçirmiştir. Mısır'ın alınması sonucunda Yemen ve Hicaz gibi bölgeler de Osmanlı'nın kontrolü altına girmiştir (Orhonlu, 1996: 2-16; Uğur, 2005: 23).

Portekizliler, bir yandan misyonerlik faaliyetlerini kullanarak Doğu Afrika'da bulunan Hıristiyanlara destek verirken diğer yandan bölgedeki hakimiyetlerini güçlendirmeye çalışıyorlardı. Portekizlilerin Doğu Afrika ticaretini ele geçirmeye yönelik faaliyetleri, bölgedeki Müslümanlara karşı baskıları Osmanlılar ile Portekizlileri karşı karşıya getirmiştir. Saldırıların artması sonucunda bölgede yaşayan Müslüman halk Portekiz baskısına karşı Osmanlı'dan yardım istemiştir. Hint Okyanusu'ndaki rekabet Habeşistan'a kadar genişlemiş Osmanlı için dini faktörlerin yanında doğu ticaretine hâkim olmak, Kızıldeniz de tam hâkimiyet kurmak gibi nedenler Habeşistan'ın fethini kaçınılmaz yapmıştır. Zira bu fetih ile Osmanlı altın ticareti ve Baharat Yolu üzerinde söz sahibi olacaktır (Orhonlu, 1996: 16-23-36).

1554 senesinde Yemen Beylerbeyliğinden ayrılan, Memlük seferinde üstün hizmet göstermiş olan Özdemir Paşa, bölgeye hâkim olmasından dolayı İstanbul'a çağırılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman, Habeşistan bölgesi hakkında Özdemir Paşa'dan bilgi almış, Habeşistan'ın fethinin Mekke ve Medine'nin kontrolünde kolaylık sağlayacağını belirtmiş ve burası üzerine bir sefer düzenlemesini emretmiştir (Baldacci, 1950: 3).

Özdemir Paşa, padişah'tan aldığı talimat üzerine hemen harekete geçerek Mısır'a gitmiş ve sefer hazırlıklarına başlamıştır. Paşa, asker ve teçhizatı Mısır'dan karşılamayı planlamıştır. Aynı zamanda paşanın emrine 1000 tüfekçi ve gönüllü 3000 asker tayin edilmiş, ordu 1555 yılının ortalarında karadan ve Nil Nehri üzerinden yola koyulmuştur. Habeşistan toprakları uçsuz bucaksız çöllerle kaplı olduğundan ve gidilecek mesafenin uzunluğundan dolayı orduda sıkıntılar ortaya çıktı ve itaatsizlik baş gösterdi. Sefer yarıda kaldı ve Özdemir Paşa Mısır'a geri dönüp bu durumu İstanbul'a raporla bildirdi (Orhonlu, 1996: 36).

Kızıldeniz sahillerinin Masavva Limanı hariç büyük bölümünün Osmanlı hakimiyetine girmesiyle 1555'in yaz aylarında Habeşistan Beylerbeyliği kurulmuş, Özdemir Paşa beylerbeyi olarak atanmıştır (BOA, No. 213/212). Bu atamanın ardından Özdemir Paşa tekrar hazırlık yapmaya başladı Mühimmat ve teçhizatı Sevakin Limanı'na taşıdı ve burayı Osmanlı Habeş Beylerbeyliğinin merkezi haline getirdi. 1555 senesi sonbahar aylarında bu sefer Kızıldeniz üzerinden bir sefere çıkılmıştır. Habeşistan'ın deniz ile bağlantısını sağlayan güçlü ticaret limanı Masavva 1557 yılında, ardından da Arkiko Limanı ele geçirildi ve Özdemir Paşa kısa sürede Habeşistan kıyılarını Osmanlı hakimiyeti altına aldı (Blackburn, 1995: 235).

Kıyı ile bağlantısı kesilen Habeşistan Krallığı, Özdemir Paşa'nın askerleri karşısında sürekli bir yenilgiye uğradı. Özdemir Paşa, karadan Hristiyan Habeşistan Krallığının iç kesimlerine doğru hareketini sürdürdü. 1558'de Tigre, 1559'da da Bahır Negaş (Kızıldeniz'in bölgesinin valisi) Yishak'ı mağlup ederek Debrava'yı fethetmiştir. Bu bölgede kale, cami ve mescitler inşa edilmeye başlandı ve adeta bir üs haline getirildi (Blackburn, 1995: 235; Orhonlu, 1965: 363; Pankhurst, 1967: 139-143; Bruce, 1805: 287-289).

Habeş Eyaleti, toprakları tam olarak alınmadan kurulmuştur. Salyaneli olarak kurulmuş eyaletlerden olduğu için Habeş'in gelirleri salyaneyi bile karşılayamayacak durumdaydı. Bu sebeplerle giderler ve insan ihtiyacı Mısır ve kısmen Yemen'den karşılanmaktaydı (BOA, No. 2/1152). Habeş Beylerbeyleri ile İstanbul arasında eyaletin durumu, ihtiyaçlar ve çalışmalar gibi konularda bilgi vermek amacıyla sürekli bir irtibat vardı (BOA, No. 5/704). Bu ihtiyaçların karşılanması için beylerbeylerine çeşitli zamanlarda tebliğler yapıldı. Özdemir Paşa ve diğer Habeş beylerbeylerinin salyanesinin de bir kısmı altın olarak Mısır'dan, tamamlanamayan kısmı ise Yemen'den karşılanmıştır (BOA, No. 7/177; BOA, No. 5/1163). Eyalet, merkezden uzak olmasına rağmen İstanbul tarafından sıkı denetim altında tutulmuş, mali hesaplar ve idarecilerin hesapları merkez tarafından titizlikle incelenmiştir (BOA, No. 14/940).

Özdemir Paşa, bir yandan fetih hareketlerine devam ederken diğer yandan eyalette mali ve kadılık teşkilatını kurdu. Sudan'ın güneyinde yer alan Bece kabilelerine karşı sefer düzenlendiği sırada iklim şartlarının elverişsizliği sebebiyle askerler arasında hastalık yayıldı ve Paşa da hastalandı. Seferi yarıda bırakıp Debrava'ya geri dönmek zorunda kaldı ve 1560 yılında Debrava'da vefat etti.

Özdemir Paşa'nın ölümüyle birlikte ordu başsız kalmış, fethedilen yerlerde karışıklık çıkmaya başlamıştır. Bunu fırsat bilen Habeş hükümdarı Minas (1559-1563) yerli halk ile iş birliği yaparak Osmanlı'nın fethettiği yerlerden olan Debrava ve çevresini geri aldı ve Osmanlı ordusu sahil kesimlerine kadar çekilmek zorunda kaldı (Orhonlu,1996: 43-47; EMAKA, No. 1270). Aynı zaman dilimlerinde Habeş Krallığı'nda Yishak, Kral Minas'a karşı ayaklanmış ve kaçarak Osmanlı'ya sığınmıştır (Pankhurst, 1967: 139-143; Bruce, 1805: 287-289).

Habeş Beylerbeyliğine Özdemir Paşa'nın vefatı sırasında Mısır'da hac emiri olarak görev yapan oğlu Osman Paşa atanmıştır. Osman Paşa'nın bölgeyi iyi tanması ve görevlerindeki başarısı beylerbeyi olarak atanmasında önemli faktörlerden olmuştur. Osman Paşa, bölgeye gelirken yanında bir miktar askerde getirmiştir (Allahverdi, 2013: 43). Osman Paşa'nın izlediği ilk politika babasının fethettiği yerleri geri almak olmuştur fakat bölgede yaşanan erzak, yiyecek gibi sıkıntılar sebebiyle her sefer öncesi İstanbul'a

bildirmiş ve bu eksiklikler salyanesi dahil Mısır ve Yemenden karşılanmıştır (BOA, No. 5/704; Orhonlu, 1996: 49).

Osman Paşa, Yishak ve Kral Minas arasında yaşanan durumu kullanarak 1562 yılında Debrava ve çevresini tekrar Osmanlı'ya bağlamıştır. Osman Paşa, yerli halkın kendisine katılmasıyla birlikte Nisan 1562'de Güney Tigre bölgesinde Kral Minas'ı yenilgiye uğratmıştır. Orduda kullanılan ateşli silahlar bu başarıda büyük rol oynamıştır (Orhonlu, 1996: 49-50; Baddalcı, 1950: 4; Orhonlu 1965: 365).

Osman Paşa, babasının fethettiği yerleri geri almakla kalmamış bölgede Hıristiyanlığın yayılması amacıyla yapılan misyonerlik faaliyetlerinin de önüne geçmek istemiştir. Habeş'in durumunu ve fethedilen yerler hakkında düzenli olarak İstanbul'a rapor vermiştir (BOA, No. 5/704). Habeş eyaletinin kuzey/batı kesiminde ve Sevakin'de yaşayan Func Sultanlığı'na bağlı Arap kabileleri Osmanlı'yı tanımadığını belirtmiş ve Sevakin'e saldırmıştır. Beylerbeyi Osman Paşa Masavva'da olduğu için buraya 1564 senesinde müstakil bir sancakbeyi atanmıştır (Orhonlu, 1996: 52).

1568 yılına kadar Osman Paşa, Habeş Beylerbeyi olarak görev yapmış az bir orduyla bu bölgede emniyeti tesis etmiştir. Kanuni'nin ölümü üzerine II. Selim'in tahta çıkması ile birlikte Yemen Beylerbeyliğine görevlendirilmiş ve yerine Hüseyin Paşa Beylerbeyi olarak atanmıştır. Görev yaptığı süre boyunca Habeş eyaletinde sükûneti sağlamaya çalışmıştır (Orhonlu, 1996: 52-53).

Hüseyin Paşa 1570 senesine kadar Habeş Eyaleti'nde üçüncü beylerbeyi olarak görevde bulundu. Dönemi boyunca bölgede bulunan Osmanlı donanması gerek asker gerekse mühimmat bakımından desteklendi. Paşa'nın döneminde kayıtlara geçen önemli bir olay olmamış, azledilmesinin ardından yerine İskender Paşa oğlu Ahmed Paşa getirilmiştir. Mısır ve civarında başlayan kıtlık sebebiyle Habeş eyaleti karışmıştır. Eyaletin bütçesinin yetersiz olması nedeniyle görevlilere maaşları dahi verilememiştir. Bu gibi zamanlarda Mısır'dan eyalete borç verilirdi. Ahmed Paşa, İstanbul'a yazdığı bir mektupta 2 yıllık ödemelerin olduğunu bildirmiş bunun karşılığında Mısır Eyaleti'ne bölgeye yardımcı olunması hükümleri iletilmiştir. Ahmed Paşa tüm çabasına rağmen şikâyetleri giderememiştir. Kendi isteğiyle görevinden ayrılmış yerine 2 Mart 1573 tarihinde bölgeye çok iyi hâkim olan Rıdvan Paşa Beylerbeyliği görevine getirilmiştir (Orhonlu, 1996; BOA, No. 7/152; BOA, No. 21/301).

Rıdvan Paşa, öncelikle eyalet görevlilerin mağduriyetlerini gidermekle işe başlamıştır. Ulufeleri ödemiş, erzak ve mühimmat temini için girişimlere başlamıştır. Yemen'de çıkmış olan İmam Mutahhar ayaklanması için oraya kaydırılan Osmanlı ordusu, ayaklanmanın bastırılmasıyla birlikte Habeş Eyaletine büyük ölçüde takviye yapılmaya başlanmıştır (BOA, No. 24/301). 1574 senesinde Habeş Krallığı'nın Debrava

ve Arkiko Limanı'na yönelik iki önemli askeri girişimi geri püskürtülmüştür. Rıdvan Paşa'nın azlinden sonra atanan Mustafa Paşa kısa bir süre içinde 1576'da vefat etmiştir (Orhonlu, 1996).

Mustafa Paşa'nın vefatından sonra eyalet bir süre başsız kalmış ve Debrava kaybedilmiştir. Haziran 1577'de Cicre Sancak Beyi Süleyman Paşa, beylerbeyliğine tayin edilmiş fakat görevinin başına geçmediği için azledilince kardeşi Ahmed Paşa beylerbeyliğine getirilmiştir. Ahmed Paşa, Habeşistan Krallığı'nın faaliyetlerini yakından takip etmiş iç karışıklıklarını kendileri lehine kullanmaya çalışmıştır (Orhonlu, 1996: 56-58). Ahmed Paşa, Debrava üzerine sefere çıkmış kaybedilen toprakları geri eyalet sınırlarına dahil ederek kentin çevresine surlar yaptırmış beylerbeyi sarayı inşa etmiştir. Bu sefer ile Bur, Hindiye, Matrer gibi birçok kabileyi de eyalet sınırlarına dahil etmiştir (Orhonlu, 1996).

Habeş Krallığı, yaşanan gelişmeler karşısında Portekizlilerden Osmanlı'ya karşı yardım istemiş askeri gücünü kuvvetlendirmiştir. Bunun üzerine Ahmed Paşa, İstanbul'dan daha fazla askeri yardım istemiş fakat bu talebi ciddiye alınmamıştır. Yemen'den gelmesi planlanan 200 asker gelmeden 1579 senesinde Dengel aceleci davranmış ve Addı Qarro bölgesinde Ahmed Paşa'nın komutasındaki orduya saldırmıştır. Bu tezlik Osmanlı donanmasında panik havası oluşmasına sebep olmuştur. Ordunun tüm çabasına rağmen Habeş kralı galip gelmiştir. Sartsa Dengel, Arkiko ve Debrava'yı Osmanlı'nın elinden geri almış ve burada Osmanlı'nın yapmış olduğu camii, medrese ve surları yıkmıştır. Ahmed Paşa, 500 askeriyle birlikte şehit düşmüştür. Fakat Harrar'da bulunan Müslüman Emirliğin Osmanlı ile iş birliği yapması sonucunda Dengel, daha fazla ileriye gidememiştir (Orhonlu, 1996: 58-61; Adwan, 2019: 44-51; BOA, No. 40/698).

Ahmed Paşa'nın şehit düşmesinin ardından tekrardan Süleyman Paşa göreve atanmışsa da eyalete gelmemiş ve bunun üzerine Aralık 1579 tarihinde beylerbeyliğine Hızır Paşa atanmıştır. Kısa süre içinde dağılan orduyu toparlamış ve savaşın izlerini silmeye çalışmıştır (BOA, No. 39/112; BOA, No. 40/698). Masavva ve Arkiko üzerindeki saldırıları püskürterek Debrava hariç diğer bölgeleri tekrardan ele geçirmiştir (Orhonlu, 1996).

Hızır Paşa, yerel aşiretlerden ve askerlerden oluşturduğu 7000 kişilik ordu ile çok daha güçlü olan Dengel'in ordusunun karşısına çıkmış, Habeş Krallığı'nı Tigre'de bozguna uğratarak orada kontrolü tekrar ele almıştır. Paşa'nın bu başarıları İstanbul tarafından da takdir görmüştür (BOA, No. 48/209). Kral Dengel bu hezimetin üzerine tekrardan bir ordu toplama girişimlerine başlamıştır (BOA, No. 48/10).

Hızır Paşa'nın ardından 1582'nin aralık ayında Habeş beylerbeyliğine Mustafa Paşa tayin edilmiştir. Mustafa Paşa kurmuş olduğu istihbarat ağı sayesinde Habeş Krallığı'nın faaliyetlerini yakından takibe almıştır. Aynı zamanda Habeş Krallığı ile diplomatik ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Fakat Mustafa Paşa'nın almış olduğu bilgilerden Kral Dengel'in ordu topladığı anlaşılmış yerli aşiretler uyarılmış gerekli tedbirler alınmış ve diplomatik ilişkiler sona ermiştir. Func Sultanlığı'nın denize tek çıkışı olan Sevakin'e baskın yapacağı haberi gelmiş ve orada da gerekli onlemler alınmıştır. Mustafa Paşa, İstanbul'dan destek istemiş bunun zerine Mısır ve Yemen'e yardım yapılması konusunda emir gitmiştir (BOA, No. 60/580; BOA, No. 48/1114; Orhonlu, 1996: 64-66).

İspanya ile Portekizliler arasında Kızıldeniz'deki hakimiyet mücadelesi iyice büyümüş, İspanya bölgede kaleler inşa etmeye başlamış ve hazır olarak güçlü bir donanma bulundurmuştur. Yakalanan iki casusun İstanbul'da yapılan sorgusuyla İspanya'nın işgal planı ortaya çıkarılmıştır. Bunun zerine İstanbul, Mustafa Paşa'dan bölgeyi hakkıyla savunmasını istemiştir (BOA, No. 48/977). Mustafa Paşa'nın ardından beylerbeyliğine Hüdaverdi Paşa tayin edilmiştir. Hüdaverdi Paşa döneminde Habeş Krallığı ile mücadeleye devam edilmiş bunun sonucunda da Kral Dengel mağlup olmuştur (Orhonlu, 1996: 67-68).

1592 tarihinde Hüdaverdi Paşa'nın ardından 1593 yılında Hasan Paşa bölgeye tayin edilmiştir. Hasan Paşa'nın beylerbeyliği döneminde eyaletin durumunun iyi olduğu, gerekli desteğin sağlanmasıyla bölgede istikrar hâkim olmuştur (BOA, No. 71/550; BOA, No.69/560). Hasan Paşa'nın azlinin ardından Ali Paşa, 24 Mart 1594 tarihinde beylerbeyi olarak atanmıştır. Bu dönemde Mısır'dan eyalete borç verilmesi istenmiş yeterli sayıda Mısır askeri istihdamı sağlanması emredilmiştir (BOA, No. 72/610).

Habeş'e atanan beylerbeyi, zdemir ve Osman Paşa gibi bölgeye daha hâkim idari görevliler arasından seçilirdi. Beylerbeyleri Habeş Eyaleti ve çevresindeki bölgelerde zaman zaman Portekizliler ile birlikte Func Sultanlığı ve Galla kabileleriyle de savaşmışlardır. XVI. yüzyıldan sonra ise beylerbeyi, güneyde görev yapan kişiler arasından seçilirdi. Fakat durum zaman geçtikçe değişmiş Habeş Eyaleti eski önemini kaybetmeye başlamıştır. Eyaletin gelirleri Portekizlilerin sahillere saldırması sonucunda daha da azaldı. Habeş Eyaleti idarecileri bu bölgedeki erişebilecekleri son noktaya varmış olduklarını fark ettiklerinden elde olan toprakları koruma politikası izlemişlerdir. XVIII. yüzyıldan sonra ise Cidde Sancağı ile birlikte anılarak buraya atanan beylerbeyi, Habeş'e gitmeyerek vekil tayin etmiştir (Orhonlu, 1996).

2. HÜDAVERDİ PAŞA'NIN (1587-1592) BEYLERBEYLİĞİ DÖNEMİ

Mısır'ın önde gelenlerinden olan Hüdaverdi Paşa bölgeye hâkim olmasından dolayı 1587'de Habeş beylerbeyliği görevine tayin edilmiştir. Habeş Eyaletinde görevi tamamlandıktan sonra sırasıyla Van, Kars ve Bosna beylerbeyliğine atanmış olup 1592 tarihinde Habeş beylerbeyliği görevinden azledilmiştir (Süreyya, 1996).

Habeş Eyaletin'e, Mustafa Paşa sonrası Hüdaverdi Paşa beylerbeyi olarak atanmıştır. Mustafa Paşa döneminde Habeş Kralı Sartsa Dengel eyalette gerçekleştirdiği iç savaşlarda bazı Osmanlı tarafında savaşan askerleri altın karşılığında kendi hizmetinde kullanmayı başarmıştı. Bu sebeple Mustafa Paşa da geniş istihbarat ağı ile Habeş Kralının her hareketini takip ederek kontrol altına almıştı. Habeş krallığının geniş alandaki hükümranlılığı sebebiyle içeriden bilgi almak çok önemliydi. İçeriden gelen gizli bilgiler sayesinde Kral Dengel'in Debrava bölgesine giderek Osmanlı birliklerine karşı savaşa hazırlık yaptığı, asker ve iaşe topladığı bilgisi elde edilmişti. Bunun üzerine gerekli tedbirler alınmış ve bölgedeki Osmanlı yanlısı yerli kabileler de birer birer ikaz edilmişti. Bu dönemden sonra Habeş beylerbeyi ile Habeş Kralı arasındaki barış döneminin sona erdiği görülmektedir (Orhonlu, 1996: 63-66-105).

Hüdaverdi Paşa, Mısır müteferrikalarından ve çavuşlarından oluşan gönüllüleri toplamış ve kendisi ile birlikte Habeş'e götürmüştü, bu kişilerin Mısır'daki dirliklerinin icazet tezkiresi verilerek aynı şekilde kendilerinde kalmasını, başkalarına verilmemesini talep etmiş aynı zamanda mahiyetindeki kimselerin gelir kaybı yaşamamasını ve bu suretle de Habeş'teki görev yerlerinden ayrılmamalarını sağlamaya çalışmıştır (BOA, No. 67/328).

Ortadan kalkan barış sürecinden sonra Hüdaverdi Paşa döneminde de Habeş Kralı Sartsa Dengel ile mücadeleye devam edilmiştir. Habeş Kralı tarafında saf alan birliklerle meydana gelen savaşlarda galip çıkan Hüdaverdi Paşa, yeni başarılar elde edecektir. Kral Dengel mağlup edildiği gibi askerlerinin büyük bir çoğunluğu öldürülmüş bir kısmı da esir edilmiştir. Aynı zamanda Hüdaverdi Paşa'ya gösterdiği bu büyük başarıdan dolayı bu galibiyetin adına Dersaadet'ten kılıç ve kaftan gönderilmiştir. (Orhonlu, 1996: 68).

Hatta bölgenin ulaşım ve iletişim zorlukları sebebiyle gönderilen kılıç ve kaftan ile ilgili ilginç bir de olay yaşanmıştır. Buna göre Mısır'da Vezir Üveys Paşa'ya merkezden bildirilen hükümde bundan önce Dergâh-ı Mu'allâ çavuşlarından Osman Çavuş vasıtası ile Habeş Beylerbeyi Hüdaverdi Paşa'ya kılıç ve kaftan gönderilmesiyle beraber Emir Ali adlı kişinin Osman Çavuş'u yakalayıp öldürdüğü haberi alınmıştır. Bu konunun dikkatle araştırılarak bahsedilen Emir Ali'nin Osman Çavuş'u ne için

öldürdüğü, gerçek sebebin ne olduğu ve gönderilen kılıç ile kaftanın nerede kaldığının araştırılarak bulunması istenmiştir. (BOA, No. 67/237).

Salyaneli eyalet sistemi hâkim olarak yönetimi sürdürülen Habeş'in, Osmanlı merkezinden uzak oluşu yanında, eyaletin sınır arazisinin genişliği askerî harekâtları güçleştirmekteydi. Bölgeye askeri ve lojistik destek veren başlıca merkez Mısır ve sonraları da Yemen idi. Eyaletin kendi gelirleri asker ve memurların maaşlarının zamanında ödenmesini sağlamıyordu. Ayrıca zaman zaman iktisadi sıkıntı içerisinde olduğundan her türlü askerî ve maddi destek Mısır üzerinden temin edilmekteydi (Orhonlu, 1994: 363-3649).

Habeş beylerbeyliğine Hüdaverdi Paşa'nın atanması sonrası geçmiş dönemlerde yaşanan ekonomik açıdan sıkıntılı hal ve durumlar ile tekrar karşılaşılmıştır. Hüdaverdi Paşa, merkeze arzual göndererek Mısır hazinesinden Habeş Beylerbeyliğine verilmesi eskiden beri gelenek olan on bin flori altının salyane ihtiyacı için kendisine de ödünç olarak verilmesini istemiştir. Bu uygulamanın daha önceden Padişah'ın emr-i şerifi ile ortadan kaldırılmasına rağmen Sultan, yenilediği emriyle bu talebin yerine getirilerek gereğinin yapılması talimatını vermiştir (BOA, No. 67/327).

Diğer bir hükümde ise geçmişten bu yana Habeş beylerbeyine ait salyanenin on iki kere yüz bin akçe dirlik olduğu ve bunun yüz bin akçesinin Mısır hazinesinden karşılandığı ve Hüdaverdi Paşa'nın talebi üzerine bu miktarın kendisine gönderilerek hesabından düşülmesi istenmişti (BOA, No. 67/329). Bu doğrultuda Habeş Beylerbeylerinden bazıları iki yıl süreyle salyanelerini alamadan görevlerini sürdürmek zorunda kalmışlardır.

Bir yanda Habeş beylerbeyliğinin salyane gelirleri yeterli olmazken öte yanda Habeş beylerbeyi olarak atanan Hüdaverdi Paşa ile kendinden önceki beylerbeyi olan Mustafa Paşa'dan devrolunan hazineye ait olan alacak ile ilgili ihtilaf mahkemeye intikal etmişti.

Mustafa Paşa, Hüdaverdi Paşa'nın göreve atandıktan sonra kendisine intikal eden on bin seksen altın ve Sevakin'de bulunan kalenin içindeki mahzende saklanan miri malın ne olduğu hakkında dava açmıştır. Bu davaya karşılık olarak Habeş beylerbeyi Hüdaverdi Paşa ise kendinden önceki beylerbeyi olan Mustafa Paşa'dan devir alınan hazine ve alacakla ilgili bilgisinin olmadığını aksine beş ay boyunca bölgenin korunması için masraflar edildiğini malı-ı miriden ise hiçbir şey kullanmadığını belirtmiştir. Mahkemenin ne kadar sürdüğü ve sonucu ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır (BOA, No. 1063/42).

Hüdaverdi Paşa göreve getirilmesinden sonra eyaletin kuruluşundan itibaren Kızıldeniz’de hâkimiyet sağlanması için faaliyetler de yürütmüştür. Bu anlamda söz konusu bölgedeki Portekiz saldırılarına karşı koymaya çalışan Hüdaverdi Paşa, aldığı tüm tedbirlere rağmen saldırıları bertaraf etme imkânı bulamamıştır.

Habeş, Yemen ve Hicaz limanlarını yağmalayarak ele geçirmek kastıyla bölgeye gelmiş olan Portekiz’e ait donanma ile Osmanlı donanması karşılaşmış, meydana gelen çetin savaştan sonra Portekiz donanmasına ait içerisinde Kaptan Dokondo Pirino ve beraberindeki sağ kalan dokuz asker Hüdaverdi Paşa’nın talimatıyla takip edilerek yakalanmıştır. Esir alınan bu kişiler talimat ile İstanbul’a gönderilmiştir. Bu olay Dersaadet’te memnuniyetle karşılanmış olup buna karşılık olarak ‘iki hıl’at ile bir kabza murassa tiğ cevherdârın’ İstanbul müteferrikalarından Hüseyin Bey ile Habeş Beylerbeyliğine gönderilmesine karar verilmiştir (BOA, No. 62/453).

Habeşistan’ın güney doğusunda bulunan Hararlıların Portekiz ve Habeş krallığı tarafından kendi topraklarından çıkarılması sonucu, Habeşistan’ın Kuzeyi, Harar bölgesinin doğusu ve Arus kabilesinin güneyi arasında yaşayan Galla kabileleri büyük bir fırsat yakalamıştı. Bu kabileler yaşadıkları yerlerden göç etmeye başlayıp Habeşistan’ın en verimli toprakları üzerine yerleşmek için saldırılarda bulunmuşlardı (Salah, 2015: 23; Kavas, 1997). O dönem ki Harrar Emiri Ahmed Gurey’in ölümünden sonra Emir Nur b. Mücahid, Harar bölgesinin yeni lideri oldu. Liderliğinin büyük birçoğunu Galla kabilelerinin tehdidi altındaki Harar bölgesini savunmakla geçirdi. Nitekim Galla kabilelerinin saldırıları Osmanlı döneminde de devam etmişti.

Portekizli Pirino ve diğer gemicilerin yakalanması hadisesinden sonra başarının gölgelenmesi için Galla kabilesi Habeş beylerbeyliğine ait topraklara saldırmış ise de fazla bir varlık gösterememiştir. Kaldı ki Galla kabileleri Hüdaverdi Paşa’dan önceki Habeş beylerbeyi olan Mustafa Paşa zamanında Habeş vilayetine büyük zarar vermişlerdir. Mustafa Paşa o bölgeyi iyi tanıyan ve bilenlerle yaptığı görüşmeler sonunda Mendiye boğazında bir kalenin inşasına karar vermişti. Bu girişimi Merkeze bildirip gereken izin alındıktan sonra kalenin yapılmasına başlanmıştı (BOA, No. 66/217; Orhonlu, 1974: 68). Galla kabileleri “ziyâde kudretlü ve kuvvetlü” olarak tanımlanmış, saldırılarına karşı konulamadığından Habeş’te binden fazla askerin savaşlarda şehit düşmesi sebebiyle bu sayı yetmiş üç askere kadar gerilemiştir. Galla kabileleri kalabalık bir ordu ile saldırılarını gerçekleştirmişler, ilk saldırıyı Mendiye boğazına gelerek oradan başlatmışlardır (Farah, 2016: 46). Hüdaverdi Paşa’nın talimatıyla Mendiye boğazında inşası tamamlanmak üzere olan kalenin Gallalılara karşı güvenliğinin sağlanması amacıyla kalenin içerisine yönetici ve asker yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Kalenin ihtiyacı olarak merkeze bildirilmiş olan üç yüz silahlı, yüz atlı ve iki yüz tüfekli asker; iki yüz kantar demir, kale tamirine beş usta, on topçu ve on

darbzen (Kale döven top) ve iki demircinin bir kısmının beylerbeyliğince çevreden tedarikine geri kalanında Mısır'dan vaktinde gönderileceği bildirilmiştir. (BOA, No. 66/217). Mısır'a merkezden hattı hümayun yazılarak Habeş eyaletine eksiklerin giderilmesi talimatı verilerek hüküm iletilmiştir. (BOA, No. 66/218). Mısırdan gönderilecek askerler farklı gruplardan olup biri Yiğitler diğeri ise Mısır Kulu olmak üzere çavuşların emrinde gidecekleri bölgeye gönderilmişlerdir (Orhonlu, 1974: 119-120).

Yine bu dönemde Mısır beylerbeyine merkezden gönderilen hükümlerde Galla kabilelerinin gerçekleştirdikleri saldırılarda Habeş'teki cephaneyi yağmaladıklarından dolayı oluşan eksikler için Mısır'dan zırh, kurşun, barut ve tüfek fitili tedarik edilip gönderilmesi ve gönderilen miktarın merkeze bildirilmesi istenmiştir (BOA, No. 66/218, 66/285, 66/479). Yemen veziri Hasan Paşa'dan da 150 atın acil olarak tedarik edilip Habeş Eyaletine gönderilmesi kararı verilmiştir (BOA, No. 66/374). Mısır'da bulunan Hassa Anbarından 100 ata karşılık gelen 100 irdep (hacim ölçüsü birimi) arpanın ne miktarda ne zaman verildiği kaydedilerek, süresi içerisinde, ihmal edilmeden gönderilmesi de istenmiştir (BOA, No. 66/466).

1578 yılından sonra güney sularda emperyalist güç olarak Portekiz'in yerini İspanya almaya başlamıştı. İspanya'nın Portekiz'in daha evvel ele geçirdiği ve varlığını sürdürdüğü yerlerine sahip çıkıp Osmanlı Devleti aleyhine tehlikeli olmayı devam ettirmiştir. Osmanlı Devleti İspanyolların saldırı gerçekleştireceği düşüncesinden hareketle Habeş beylerbeyi Hüdaverdi Paşa'ya tedbir alınması yönünde emirler göndermiştir. Merkezden gelen emirlerden birinde Habeş vilayetinde yaşayan ahalinin huzur ve selameti ve tüm saldırılara karşı korunmak için bütün kalelerin tamir edilip Sevakin bölgesinde kışlak binaların tesis edilmesi emredilmiştir. Bütün bu alınan tedbirler çerçevesinde düşmanların taarruza cesaret edememeleri sonucu vilayetin güvenliği sağlanmıştır. Ayrıca su sıkıntısının bulunduğu süreçte bölgeye sebiller inşa edilerek ahalinin su sıkıntılarının giderilmesi gibi hizmetlerinden dolayı Habeş beylerbeyine merkez tarafından takdir ve memnuniyet de bildirilmiştir. (BOA, No. 66/216).

Ayrıca Galla kabileleri düşmanlıklarını bırakmamış ve saldırılarına devam etmişlerdir. Bu saldırılardan korunmak amacıyla bir araya gelen Habeş eyaleti askerleri ve Kubayh bölgesi beylerinden Ferhullah'a ait on bin askerin birleşmesiyle düşmana karşı koymaya çalışılmıştır. Galla kabileleriyle yapılan mücadelede yaklaşık 3000 kişi öldürölmüş kazanılan başarıdan dolayı beylerbeyi Hüdaverdi Paşa tebrik edilmiştir. Şimdilik eyaletin dışında kalan düşmanlara karşı kötü davranılmayıp mümkün oldukça dostluk içerisinde ilişkilerin sürdürölmesi istenmiştir. Bu sebeple Habeş eyaletinin korunması ve bölgede bulunan halka üstün gayret gösterilerek iyi davranılması talep

edilmiştir (BOA, No. 66/216; Orhonlu, 1996: 74). Harar bölgesine saldırarak bu bölgelere yerleşen ve bölgede Osmanlı varlığına zorluk çıkaran göçebe Galla kabilelerinin çoğu daha sonra etkinliklerini kaybetmişlerdir. İleriki zamanlarda da Müslüman olarak ve XVII. ve XVIII. yüzyıllarda bölge ve çevresinde İslam'ın daha da yayılmasına katkıda bulunmuşlardır. (Orhonlu, 1996: 71; BOA, No. 64/499).

Habeş Eyaleti yöneticileri, Habeş Kralı ve Portekiz/İspanya birliklerinin saldırılarına bölgeyi savunmak amacıyla kale ve garnizonlar oluşturmuşlardı. Sevakin ve Debrava arasında 25 günlük mesafe olması ve deniz eyaletlerinin merkezi sayılan şehir olması sebebiyle Debrava önemli bir garnizonluk kabul edilmiştir. Mustafa adlı Dergâh-ı Ali çavuşu Dersaadet'e arz etmiş olduğu bilgide Hüdaverdi Paşa'nın Habeş durumu ile ilgili kendisinden bilgi sorulduğunda, Paşa'nın daha önce de ele geçirilmiş olan önemli bir ticaret merkezi olan Debrava bölgesini yeniden fetih için harekete geçtiğini, gerçekleştirilen savaştan sonra bölgenin tamamen fethedildiğini, ganimet ve esirlerinin alındığını ve bu bölgeye bir de kale inşa ettiğini belirtmiştir (BOA, No. 872/47).

Habeş beylerbeyine Dersaadet'ten gönderilen diğer bir emirde de eyaletin sınırlarına zarar vermek amacıyla saldıran Habeş Kralının yenilgiye uğratılması, beraberindeki birçok askerinde öldürülmesi sebebiyle ve eyalette istikrarsızlığa izin verilmediğinden dolayı memnun olunduğu bildirilmiştir. Aynı emirde bölgenin ve orada ikamet eden halkın korunması ile ilgili hizmetlerin devam etmesi de istenmiştir (BOA, No. 67/236). Hüdaverdi Paşa'nın kazandığı bütün bu galibiyetlere baktığımızda alınan birçok tedbirin yanında İspanya ve Portekiz arasındaki anlaşmazlıkların sürmesi sonucu Portekizlilerin Habeş Kralı Dengel'e yeterli yardımı yapamaması da etkili olmuştur.

XVI. yüzyılın sonlarından Hüdaverdi Paşa beylerbeyliği dönemi de dahil olmak üzere Habeş Eyaletine gelir temin eden ticaret yollarından Sinnar-Sevakin arasındaki ticari yol Funç Sultanlığı tarafından zaman zaman baskın yapılarak bölgenin faaliyetleri önlenmeye çalışılmıştır. Ticaret yollarının işlerliğinin engellenmesine yönelik bu tür teşebbüsler son dönem beylerbeyleri tarafından alınan sıkı tedbirlerce önlenmiştir (Orhonlu, 1974: 130).

Hüdaverdi Paşa döneminde Habeş Eyaletinde iki görevlendirme gerçekleştirilmiş olup dolayısıyla iki sancak ataması yapılmıştır. Ancak bu sancaklardan birinin ismi bahsedilmemiş diğer sancağın ismi ise Andi'a olup Habeş gönüllüleri ağası Yakup Ahmed bölgeye sancakbeyi olarak tayin edilmiştir (Orhonlu, 1974: 110-111; BOA, 252/177). Hüdaverdi Paşa, eyaletteki görevinden ayrılarak Van Beylerbeyliği görevine 1594-1595 tarihleri arasında atanmıştır. (Süreyya, 1996). Yerine ise Habeş beylerbeyi olarak Mısır'ın önde gelenlerinden olan Hasan Paşa'nın daha sonra da Ali Paşa'nın atandığı görülmektedir (BOA, No. 72/286). Mısır beylerbeyine gönderilen

hükümle; Hasan Paşa, Mısır'dan hareket ederek Habeşistan'a giderken Mısır kullarından bazı kimselerin kendi istekleriyle Hasan Paşa'yla birlikte Habeş vilayetine gelmelerinde bir engel oluşturulmaması gerektiği ve Mısır'da aldıkları mevcut maaşların devamının eksiltme yapılmadan sağlanması talimatı verilmişti. (BOA, No. 69/561). Ali ve Hasan paşaların beylerbeyliği dönemlerinde, bölge halkının iktisadi sorunlarının azaldığı, Hüdaverdi Paşa döneminde var olan askeri ve siyasi problemlerin o dönemde sonlandırılması sebebiyle de sorunsuz bir dönem olduğu söylenebilmiştir. (BOA, No. 71/550).

SONUÇ

Kadim bir medeniyet birikimine sahip olan Doğu Afrika'da, Habeşistan bölgesi sahip olduğu yeraltı kaynakları, verimli ve geniş toprakları sayesinde birçok din ve uygarlığın burada ortaya çıkarak yaşamını sürdürmesine imkân sağlamıştır. Bölgede Hıristiyanlığın yayılmış olması Roma İmparatorluğu'nun bölgeye Mısır üzerinden yakın olması ve telkinleri neticesinde resmi din olarak kabul görmüştür. Habeşistan'ın Mekke ile daha önceleri gerek siyasi gerekse ticari münasebetleri olmuştur. Hz. Peygamber döneminde ise ilk Müslümanların karşılaşmış oldukları baskı ve zulümler karşısında uluslararası çatışmalardan uzak olması sebebiyle Habeşistan'a hicretleri (M. 615) ve başlarında adaletli bir hükümdar olan Habeş Kralı Necaşi'nin bölgenin kapılarını kendilerine açmaları İslam'ın bölgede yayılmasının ilk adım ve nüvelerini oluşturmuştur.

Diğer yandan Hıristiyan dünyası ekonomik sebepler yanında Habeşistan krallığının da aynı dine mensup olmasından dolayı bölgeye ilgi göstermişlerdir. Portekiz devleti denizcilik sektöründe göstermiş olduğu ilerleme neticesinde iktisadi ve ekonomik sorunlarını çözümlenerek içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için Kızıldeniz ve Hint Okyanusuna yönelmiştir. Osmanlı Devleti'nin Memlük Devleti'ne son verip Mısır'ı topraklarına katması ile karadan daha aşağı güney bölgelere inerek Bilad-ı Sudan, Zengibar ve Habeşistan gibi ülkelerle bağlantı sağlamıştır. Bu fetih sonucunda Osmanlı, Afrika ile ilk teması gerçekleştirmiş sayılmaktadır. Kızıldeniz sahillerine hâkim olmak amacıyla 1520 yılında Zeyla Limanı, 1524'te Sevakın Limanı'nı ele geçirmiştir. Bunun neticesinde Osmanlı Devleti Özdemir Paşa komutanlığında Habeşistan'ın çoğunluğunu alarak bölgede Habeşistan Eyaletini 1555'te kurmuştur.

Ayn Ali Efendi Kanunnâmesi'nde Habeş Eyaleti ile ilgili olarak "Sâliyane ile olan beylerbeyliklerdir ki ber-vech-i âti zıkr olunur. Mısır, Bağdad, Yemen, Habeş, Basra, Lahsa, Cezayir-i Garb, Trablusgarb, Tunus. Habeş: timar ve zeameti yokdur. Üç senede bir valisi gider ve mülkiyet üzere zabt eder. İltizam değildir. Sâliyanesi on bir yük seksen bin akçeye bali' olur. Mekke-i Mükerrmeyi sonradan Cidde Sevakın ilhak"

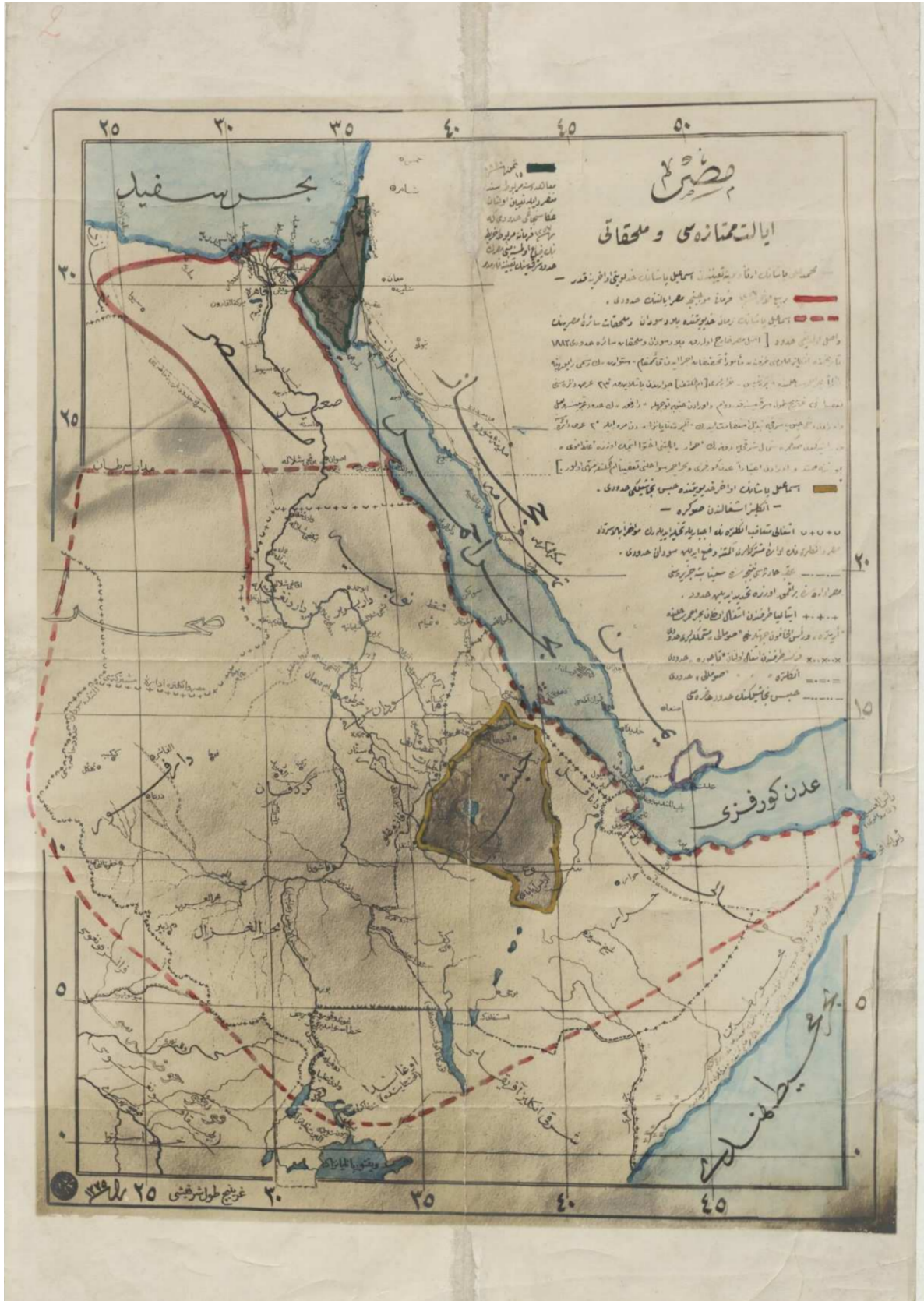
şeklindeki kayda yer vermiştir. Fakat zamanla eyalet gelirlerinde düşüş olması sebebiyle çok büyük sıkıntılar yaşanmıştır.

Hüdaverdi Paşa'nın atanmasından önce Habeş Eyaleti dışındaki Galla Kabileleri, Masavva taraflarında Portekizliler ve onlardan destek alan Habeş Krallığı bölgede büyük sorunlar çıkarmaya başlamıştır. Hüdaverdi Paşa döneminde Habeş Kralı Sartsa Dengel mağlup edildiği gibi askerlerinin büyük bir çoğunluğu öldürülmüş, bir kısmı da esir edilmiştir. Hüdaverdi Paşa'ya gösterdiği bu büyük başarıdan dolayı Dersaadet'ten kılıç ve kaftan gönderilmiştir.

Hüdaverdi Paşa, Habeş Eyaletinde yaşayan ahalinin huzuru ve tüm saldırılara karşı korunmak için stratejik kalelerin tamir edilip Sevakın bölgesinde kışlak binaların tesis edilmesini sağlamıştır. Ayrıca su sıkıntısının bulunduğu süreçte bölgeye sebiller inşa ederek ahalinin su sıkıntılarının giderilmesi gibi hizmetlerinden dolayı da takdir ve memnuniyetle karşılanmıştır.

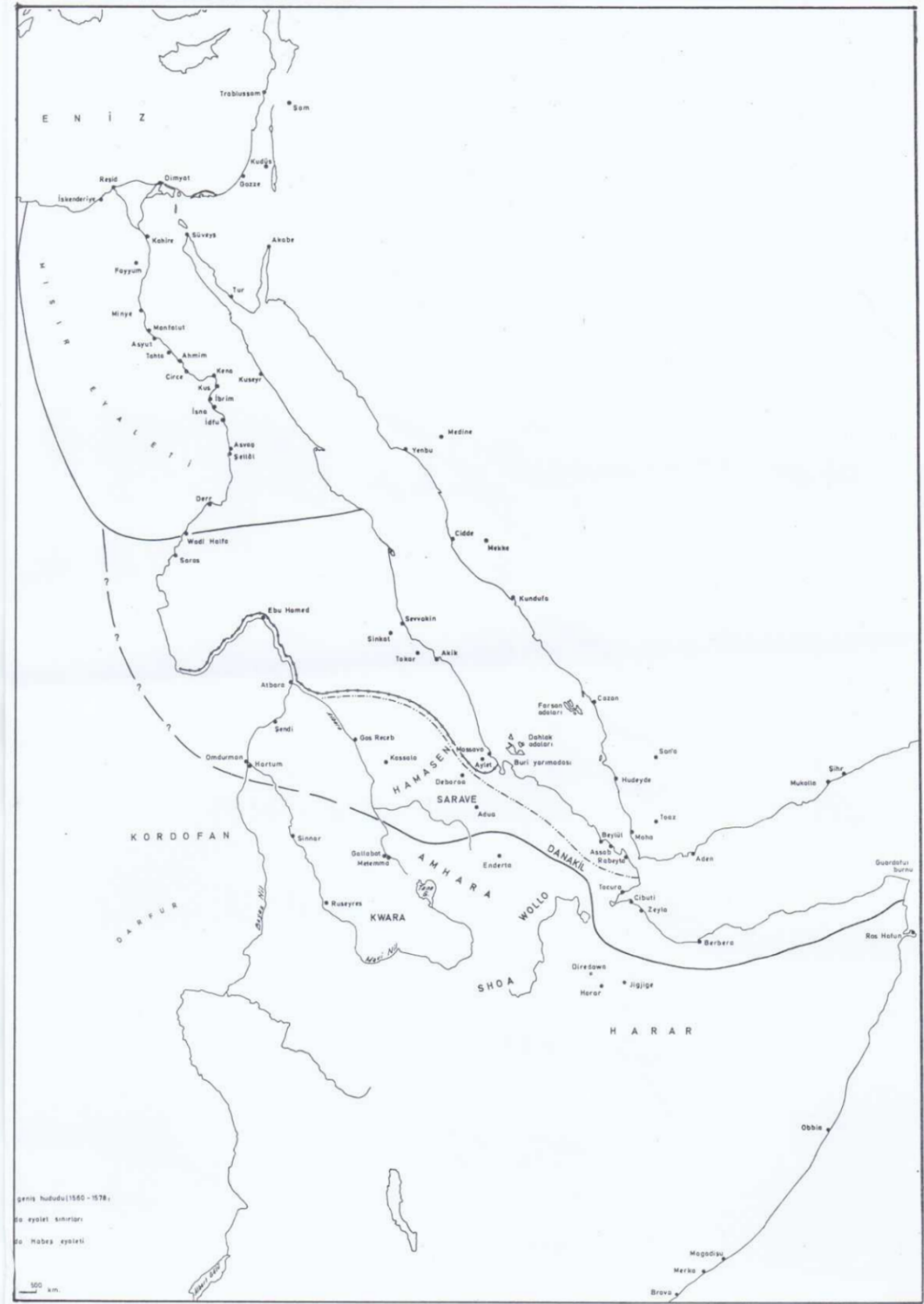
Osmanlı Devleti Habeş Eyaletini kurarak 1555 tarihinden itibaren 1888 İtalya'nın Kızıldeniz'in Habeşistan sahillerinde himaye kurmasına kadar 333 sene, bölgenin önemli bir bölümünü huzur ve sükûnet içinde yönetmeyi başarmıştı. Osmanlı Devleti kendilerine mali olarak büyük bir yük getirmesine rağmen bölge ile ilgilerini hiç kesmemiştir. Bölgenin Osmanlı merkezine coğrafi olarak uzak olması, buralarda etnik ve dinî yapının çeşitliliği, bölgede eskiye dayalı kabileler arası mücadelelerin varlığı, Hıristiyan misyonerlerin faaliyetleri başlangıçta Portekiz, XVI. yüzyılın sonlarından itibaren İspanya daha sonra da İngiltere ve İtalya olmak üzere sömürgeci devletlerin zulüm ve baskısı bölgeden hiç eksik olmamıştır. Bu gibi nedenlerden dolayı da Osmanlı Devleti Habeşistan bölgesini tam hakimiyeti altında tutamamış XVII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Habeş Eyaleti, Osmanlı Devleti merkezi nezdinde önemini yitirmeye başlamıştır.

Ek 1: BOA Mısır Eyaleti Mümtazesi ve Mülhakatı

Kaynak: BOA. HRT. h. No: 0656

Ek 2: Osmanlı Habeş Eyaleti

Kaynak: Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğunun Güney Siyaseti Habeş Eyaleti

Hakem Değerlendirmesi

Dış bağımsız

Yazarların Katkısı

Bu çalışmada yer alan tüm başlıklar tek yazara aittir.

ıkar atışması

Yazar çıkar atışması bildirmemiştir.

Finansal Destek

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

Adwan, I. M. A. (2019). *Sırau'l-Osmani el-portakaliyyi'l-Bahri Fi'l-karni'l-Sadisi Aşar. Journal of Al-Quds Open University for Humanities & Social Studies, 51, 43-57.*

Abdu, M. A. (2012). *Etiyopya-Türkiye İlişkileri: Karşılıklı şüphe ve Anlaşmazlıktan Karşılıklı Anlayış ve İşbirliğine*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Allahverdi, ř. R. (2013). Kızıldeniz'de Osmanlı Hâkimiyeti: zdemiroğlu Osman Paşa'nın Habeşistan Beylerbeyliği (1561-1567). *Studies of the Ottoman Domain, 3(5), 35-48.*

Arnold, D. (2001). *Coğrafi Keşifler Tarihi*. O. Bahadır (ev.). (s. 25-49). İstanbul: Yöneliş Yayınları.

Baldaccı, A. (1950). Habeşistan. *İslam Ansiklopedisi* içinde (Cilt. 5, s. 3-4). İstanbul: MEB Yayınları.

Blackburn, J. R. (1995). zdemir Pasha. *Encyclopaedia of İslam 2* içinde (Cilt. 8, s. 235). Leiden: Brill.

Bruce, J. (1805). *Travels to Discover the Source of the Nile III*. Edinburgh: James Ballantyne.

Farah, İ. A. (2016). *Somali'de Osmanlı Yönetimi'nin Sonu ve Sömürgeciliğin Başlangıcı (1800-1920)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Gilbert, E. ve Reynolds, J. T. (2016). *Tarih Öncesinden Günümüze Dünya Tarihinde Afrika*. M. Demirkaya (Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.

Karabekir, K. (1935). *İtalya Habeş*. İstanbul: Tecelli Matbaası.

Kavas, A. (1997). Harar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt. 16 s. 107-109). İstanbul: TDV Yayınları.

Kılıçoğlu, S., Araz N. ve Devrim H. (Ed.). (1973). *Habeşistan*. Büyük Lügat ve Ansiklopedi içinde (Cilt 5, s. 480). İstanbul: Meydan Yayınevi.

Orhonlu, C. (1974). *Osmanlı İmparatorluğunun Güney Siyaseti Habeş Eyaleti*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Orhonlu, C. (1994). *Habeş Eyaleti*. Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi içinde (Cilt. 14, s. 363-364). İstanbul: TDV Yayınları.

Orhonlu, C. (1996). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti Habeş Eyaleti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Orhonlu, C. (1965). Osmanlıların Habeşistan Siyaseti 1554-1560. *İstanbul Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*. 2.

Özköse, K. (2001). Başlangıçtan Günümüze Kadar Afrika'da İslam ve Tasavvuf E. Cebeci (Ed.). *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* (s. 158). Ankara: İstam Yayınları.

Öztürk, L. (1995). Etiyopya. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* içinde (Cilt. 11, s. 494-495). İstanbul: TDV Yayınları.

Pankhurst, R. (1967). *An Introduction to the History of the Ethiopian Army*. Addis Ababa: Imperial Ethiopian Air Force.

Kahraman, S. A. (Haz.) 2011. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. 9(2). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Salah, M. O. (2015). *Kuzey Somali'de Osmanlı Hâkimiyeti (1559-1916)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir

Süreyya, M. (1996). *Sicilli Osmani*. N. Akbayar(Haz.). (Cilt. 3, s.685). İstanbul.

Uğur, H. (2005). *Osmanlı Afrika'sında Bir Sultanlık Zengibar*. İstanbul: Küre Yayınları.

Yıldız, F. (2018). *The Diplomatic Relationships Between the Republic of Turkey and Ethiopia*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Addis Ababa Addis Ababa Üniversitesi, Afrika ve Doğu Araştırmaları Çalışmaları Merkezi, Addis Ababa.

BOA. A. DVN. RSK. KK. No. 213/212 (Tarih: M.05.07.1555).

BOA. A. DVN. RSK. KK. No. 252/177

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 5/1163 (Tarih: M.24.06.1556).

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 2/1152 (Tarih: M.19.07.1556).

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 7/177 (Tarih: M.07.09.1567).

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 5/704 (Tarih: M.24.12.1565).

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 7/152 (Tarih: M.04.09.1567).

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 14/940 (Tarih: M.07.12.1570).

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 21/301 (Tarih: M.23.02.1573).

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 24/301

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 48/209

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 48/1114

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 48/977 (Tarih: M.14.03.1583).

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 67/237 (Tarih: M.02.12.1587).

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 67/328 (Tarih: M.02.12.1587).

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 67/329 (Tarih: M.02.12.1587).

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 66/216 (Tarih: M.02.12.1587).

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 62/453 (Tarih: M.11.12.1587).

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 64/499

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 66/217

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 66/218

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 66/285

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 66/479

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 66/374

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 66/466

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 67/236

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 69/560 (Tarih: M.10.11.1592).

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 69/561 (Tarih: M.10.11.1592).

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 72/286

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 40/698

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 39/112

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 48/10

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 60/580

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 71/550

BOA. A. DVNS. MHM. d. No. 72/610

BOA. TS. MA. e. No. 1063/42

BOA. TS. MA. e. No. 872/47

EMAKA. No. 1270